

POSTANOWIENIE

Dnia 14 października 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Lech Walentynowicz (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z wniosku Aleksandra S.

przy uczestnictwie Ireny K. i Józefa S.

o zmianę postanowień spadkowych w sprawach 232/06 i 346/06

Sądu Rejonowego w G.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 14 października 2009 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w O.

z dnia 26 listopada 2008 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Rejonowego w G. z dnia 22 lipca 2008 r. znosząc postępowanie przeprowadzone przed tym Sądem i przekazuje sprawę wskazanemu Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Uzasadnienie

Aleksander S. wniósł o zmianę postanowienia Sądu Rejonowego w G. z dnia 21 września 2006 r. w sprawie 232/06 stwierdzającego nabycie spadku po zmarłym dnia 5 maja 1982 r. Piotrze S. w zakresie dziedziczenia udziału we wkładzie gruntowym w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w K. oraz o zmianę w tym samym zakresie postanowienia tego Sądu z dnia 25 stycznia 2007 r. w sprawie 346/06 o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej dnia 1 grudnia 1999 r. Marii S.

Przy negatywnym stanowisku uczestników postępowania Ireny K. i Józefa S., Sąd Rejonowy w G. pod przewodnictwem tego samego sędziego, który orzekł w wymienionych sprawach, postanowieniem z dnia 22 lipca 2008 r. oddalił w całości wnioski. W toku tego postępowania Sąd Rejonowy ustalił, że Piotr S. był członkiem Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w K. i wniósł do niej wkład gruntowy w postaci gospodarstwa rolnego o powierzchni 5,80 ha. Członkami tej spółdzielni byli także wnioskodawca Aleksander S. oraz jego matka Maria S. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku po Piotrze S., na podstawie dołączonego do wniosku aktu własności ziemi oraz w oparciu o złożone przez wnioskodawcę zapewnienie spadkowe, Sąd Rejonowy G. ustalił, że w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i w postanowieniu z dnia 21 września 2006 r. stwierdził dziedziczenie w tym zakresie. Podobnie uczynił ten Sąd w kolejnym postanowieniu z dnia 25 stycznia 2007 r. o stwierdzeniu nabycia spadku po Marii S., w postępowaniu z udziałem Aleksandra S. wszczętym, tym razem, na wniosek Ireny K.

Sąd Rejonowy podniósł, że według art. 679 § 1 k.p.c. wnioskodawca, który był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku może wniosek o stwierdzenie nabycia spadku oprzeć wyłącznie na podstawie, której nie mógł powołać w poprzednim postępowaniu. Aleksander S. był wnioskodawcą o stwierdzenie nabycia spadku po swoim ojcu, składał dokumenty oraz zapewnienie spadkowe dotyczące należącego do spadku gospodarstwa rolnego położonego w K., a także był uczestnikiem postępowania spadkowego po swojej matce. Jak przyjął Sąd Rejonowy, wnioskodawca przy zachowaniu minimum staranności, mógł w obu postępowaniach spadkowych powołać się na okoliczność, że do spadku nie wchodzi gospodarstwo rolne, ale wkład gruntowy w Rolniczej

Spółdzielni Produkcyjnej w K. Z tej przyczyny Sąd oddalił wniosek o zmianę postanowień spadkowych.

Postanowieniem z dnia 26 listopada 2010 r. Sąd Okręgowy w O. oddalił apelację wnioskodawcy wniesioną na postanowienie oddalające wniosek o zmianę postanowień spadkowych. Sąd odwoławczy podzielił stanowisko Sądu Rejonowego, że wnioskodawca mógł w sprawach 232/06, 346/06 wskazać, że do spadku po jego rodzicach wchodzi wkład gruntowy w RSP w K. i uznał za słuszne oddalenie na podstawie art. 697 § 1 k.p.c. wniosku. Wskazał ponadto, że w świetle przedstawionych w tych sprawach dowodów brak było podstaw do podjęcia w tych postępowaniach przez Sąd Rejonowy inicjatywy dowodowej z urzędu.

W skardze kasacyjnej, jaką na postanowienie Sądu Okręgowego złożył wnioskodawca, został postawiony zarzut naruszenia art. 386 § 2 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 4 i w związku z art. 13 § 2 i 48 § 3 k.p.c. przez nieuwzględnienie z urzędu, że postępowanie w pierwszej instancji dotknięte było nieważnością albowiem zarówno w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku jak i w sprawie o zmianę wydanych w nich postanowień orzekał sąd z udziałem tego samego sędziego. Poza tym wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 382 k.p.c. w związku z art. 679 § 1, 670 § 1 i 2 k.p.c. i 677 k.p.c. przez pominięcie, że obowiązkiem sądu w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 679 k.p.c., tak jak w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, jest badanie z urzędu, kto jest spadkobiercą w tym także, czy do spadku nie wchodzi wkład w rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Zdaniem skarżącego, do naruszenia przepisów postępowania doszło również w ten sposób, że jako podstawę rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wskazał art. 697 § 1 k.p.c., dotyczący zapisu na sąd polubowny. Powołując się na te zarzuty skarżący wniósł przede wszystkim o uchylenie zaskarżonego orzeczenia jak i poprzedzającego go orzeczenia Sądu Rejonowego w G., zniesienie postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazanie wniosku o zmianę postanowień do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ze względu na wagę podniesionego zarzutu i konsekwencje jego uwzględnienia, jako pierwszą należy rozważyć kwestię sprzeczności z przepisami prawa składu sądu orzekającego w sprawie z wniosku o zmianę postanowień stwierdzających nabycie spadku.

Art. 679 k.p.c. w zakresie, w jakim ponownie - pomimo prawomocnie zakończonego postępowania - dopuszcza przeprowadzenie dowodu, że osoba, która nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, stanowi wyłączną podstawę wszczęcia postępowania w celu zmiany lub uchylecia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Według poprzednio obowiązującego art. 70 dekretu z dnia 8 października 1946 r. Prawo spadkowe (Dz.U. Nr 60, poz. 329) właściwy do dochodzenia uchylecia postanowień spadkowych i stwierdzenia na nowo prawa do spadku był tryb procesowy. Art. 679 k.p.c. będący kontynuacją dotychczasowych rozwiązań wprowadził szczególne postępowanie nieprocesowe zmierzające do uchylecia lub zmiany prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku a właściwie do jego zmiany, albowiem pozytywne rozpatrzenie wniosku może w istocie polegać jedynie na zmianie dotychczasowego, prawomocnego orzeczenia. Do tego samego celu zmierza skarga o wznowienie postępowania, uregulowana ogólnie w art. 399 i nast. k.p.c., a w odniesieniu do postępowania nieprocesowego w art. 524 k.p.c. Z tego względu zasadnie uznaje się, że postępowanie o zmianę prawomocnego postanowienia spadkowego jest najbardziej zbliżone do postępowania ze skargi o wznowienie postępowania (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1993 r., III CZP 40/94, OSNC 1994/11/210). Potwierdza to, także „wznowieniowy” charakter podstawy wniosku o zmianę postanowienia spadkowego, polegający na wykryciu takich okoliczności, które wskazują, że osoba wymieniona w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku albo nie jest spadkobiercą, albo inny jest jej udział w spadku. Ta podstawa wniosku odnosi się do każdego zgłaszającego zmianę postanowienia spadkowego, niezależnie od tego, czy osoba ta uczestniczyła w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Co również charakterystyczne dla postępowania wznowieniowego (por. art. art. 403 § 2 k.p.c.), uczestnik dotychczasowego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku może powołać się na tylko na takie okoliczności i dowody, których nie mógł wcześniej

przedstawić. Podobnie jak w przypadku wznowienia postępowania, wniosek o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku musi być złożony w terminie ustawowym. Wymienione ograniczenia o charakterze prekluzyjnym nie mają zastosowania w przypadku, gdy zmiany postanowienia domaga się zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

Konsekwencją uwzględnienia wniosku na podstawie art. 679 k.p.c., tak, jak konsekwencją uwzględnienia skargi o wznowienie postępowania, jest uzyskanie nowego orzeczenia, zgodnego z rzeczywistym stanem prawnym. Na tej podstawie uzasadnione jest przyjęcie, że art. 679 k.p.c. w zakresie objętym jego dyspozycją zastępuje instytucję wznowienia postępowania (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2004 r., III CK 458/03, nie publ. oraz z dnia 26 czerwca 2002 r., III CZ 64/02, nie publ.). Wniosek ten potwierdza art. 524 § 1 k.p.c., według którego: wznowienie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie jest dopuszczalne, jeżeli postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku kończące postępowanie w sprawie może być zmienione lub uchylone. Taką możliwość przewiduje art. 523 k.p.c. co do postanowień oddalających wniosek a w odniesieniu do postanowień co do istoty w sprawach z zakresu prawa spadkowego kwestie te reguluje art. 679 k.p.c. Trzeba w związku jeszcze raz podkreślić, że art. 679 k.p.c. wyklucza postępowanie wznowieniowe tylko w takim zakresie, w jakim na jego podstawie dopuszczalna jest zmiana prawomocnego postanowienia spadkowego. Dlatego w postanowieniu z dnia 26 listopada 2003 r. (w sprawie sygn. akt III CK 144/02, nie publ.) Sąd Najwyższy potwierdził możliwość wznowienia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku ze skargi uczestnika tego postępowania na podstawie nieważności postępowania, a w postanowieniu z dnia 7 listopada 2002 r. (V CKN 1258/00, Wokanda 2003/9/8) uznał za właściwe wznowienie postępowania na podstawie art. 403 § 3 (obecnie art. 403 § 2 k.p.c.) w związku z wydaniem kilku prawomocnych postanowień stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy. To istotne zastrzeżenie, pominięte w wymienionych wyżej postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2004 r. oraz z dnia 26 czerwca 2002 r., nie zmienia adekwatnej do stanu faktycznego oceny, że w zakresie, w jakim według art. 679 k.p.c. dopuszczalna jest

zmiana prawomocnego postanowienia spadkowego wyłączone jest wniesienie skargi o wznowienie postępowania.

Występujące w tym zakresie podobieństwa do wznowienia postępowania a przede wszystkim te same funkcje obu postępowań usprawiedliwiają analogiczne rozstrzygnięcie zagadnień ich dotyczących, w tym także uregulowanego w art. 48 § 3 k.p.c. wyłączenia sędziego, który brał udział w wydaniu orzeczenia objętego skargą o wznowienie od orzekania co do tej skargi. Oznacza to wyłączenie od orzekania w sprawie z wniosku o uchylenie lub zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku sędziego, który brał udział w wydaniu objętego wnioskiem postanowienia. Wyłączenie sędziego obejmuje wszystkie czynności wchodzące w zakres badania dopuszczalności i zasadności wniosku o uchylenie lub zmianę postanowienia spadkowego (por. postanowienie Sądu najwyższego z dnia 26 kwietnia 2007 r., II CSK 536/06, nie publ.). Za rozszerzającą wykładnią art. 48 § 3 k.p.c. opowiedział się Sąd Najwyższy w wymienionym wyżej postanowieniu z dnia 14 września 2004 r. trafnie dodatkowo nawiązując do wyrażonego przez Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 20 lipca 2004 r. (SK 19/2002, OTK-A 2004/7/67) stanowiska, że *ratio legis* instytucji wyłączenia sędziego z mocy ustawy wiąże się z wyeliminowaniem wszelkich przyczyn, mogących skutkować w otoczeniu jakimikolwiek wątpliwościami co do bezstronności i obiektywizmu sędziego.

W podsumowaniu dotychczasowych rozważań stwierdzić należy, że postępowanie przed sądem pierwszej instancji jest nieważne z mocy art. 379 pkt 4 k.p.c., albowiem w rozpoznawaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy art. 48 § 3 k.p.c. Sąd drugiej instancji powinien uwzględnić nieważność dotychczasowego postępowania z urzędu (art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.) i na podstawie wymienionego w skardze kasacyjnej art. 386 § 2 k.p.c. powinien uchylić zaskarżone postanowienie znosząc dotychczasowe postępowanie dotknięte nieważnością. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 396 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone skargą kasacyjną postanowienie oraz poprzedzające go postanowienie sądu pierwszej instancji, zniósł postępowanie przed sądem pierwszej instancji i przekazał temu sądowi do ponownego rozpoznania wnioski o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.

Art. 679 w § 1 zd. 1 k.p.c. przewiduje zastosowanie do postępowania o zmianę stwierdzenia nabycia spadku przepisów Rozdziału 8 regulującego „Stwierdzenie nabycia spadku”. Brak jakichkolwiek dodatkowych zastrzeżeń sugerowałby stosowanie tych przepisów wprost. Poza taką interpretacją odesłania do przepisów regulujących postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku w piśmiennictwie z zakresu postępowania cywilnego wskazuje się także, że z istoty i celu postępowania zmierzającego do zmiany prawomocnego orzeczenia wynika, iż w zawartym w art. 679 § 1 zd.1 k.p.c. odesłaniu chodzi o odpowiednie stosowanie przepisów o postępowaniu spadkowym. Bez względu na to, które z tych stanowisk należałoby podzielić trzeba podnieść, że przepisy Rozdziału 8 „Stwierdzenie nabycia spadku” znajdują zastosowanie tylko w zakresie nieuregulowanym w art. 679 k.p.c. Zawarte w art. 679 § 1 zd.2 k.p.c. ograniczenia odnoszące się do uczestników poprzedniego postępowania dotyczące prekluzji materiału dowodowego oraz terminu zawitego do złożenia wniosku o zmianę postanowienia mają zastosowanie jako uregulowania szczególne wobec przepisów postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Jak przyjmuje się w orzecznictwie Sąd Najwyższego, ograniczenia przewidziane w art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c. obejmują nie tylko osoby uczestniczące w poprzednim postępowaniu, ale także ich spadkobierców (por. postanowienie z dnia 26 stycznia 2001 r., sygn. akt II CKN 784/00, OSNC 2001/7-8/118, uchwałę z dnia 31 marca 2001 r., sygn. akt III CZP 4/01, OSNC 2001/10/144).

W razie stwierdzenia niezachowania wymagań z art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c., wniosek o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku powinien być oddalony, bez merytorycznego badania jego zasadności. Oddalenie wniosku może być wyłącznie konsekwencją uchybienia terminu zawitego do jego złożenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 2000 r. (sygn. akt II CKN 981/98, nie publ.) jak też oparcia żądania zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku na podstawie, którą wnioskodawca mógł powołać w poprzednim postępowaniu. Przyjęcie odmiennego poglądu zakładającego w każdym przypadku nałożenie na sąd rozpoznający wniosek o zmianę prawomocnego postanowienia spadkowego wynikającego z art. 670 k.p.c. obowiązku badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, pozbawiłoby jakiegokolwiek

znaczenia wymagań postawionych w art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c. dla osób uczestniczących w zakończonym prawomocnym orzeczeniem postępowaniu. Do ponownego przeprowadzenia dowodu, co do zgodnego z prawem kręgu spadkobierców, pomimo prawomocnego zakończenia postępowania, wystarczyłoby wtedy tylko złożenie wniosku o zmianę postanowienia spadkowego. W postanowieniu z dnia 6 czerwca 2007 r. (sygn. akt III CSK 19/07, nie publ.) Sąd Najwyższy podkreślił, że postępowanie o zmianę postanowienia spadkowego nie służy i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia bezczynności, czy wręcz błędów uczestnika postępowania. Dlatego należy przyjąć, że art. 670 k.p.c., który nakłada na sąd obowiązek badania z urzędu, kto jest spadkobiercą, ma zastosowanie w postępowaniu o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, jeśli wniosek uczestnika poprzedniego postępowania spełnia wymagania z art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c. Dopiero wówczas, kiedy nie ma przeszkód do przeprowadzenia dowodu, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzono, sąd ma obowiązek z urzędu badać, kto jest spadkobiercą w tym także, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne, czy też wkład w rolniczej spółdzielni produkcyjnej. Wykonując ten obowiązek sąd nie jest związany wcześniejszymi ustaleniami poczynionymi w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku (por. uchwałę Sądu najwyższego z dnia 21 września 1984 r., sygn. akt III CZP 55/84, OSNC 1985/5-6/66).

Z tych względów oddalenie wniosku uczestnika poprzedniego postępowania o zmianę postanowienia spadkowego z powodu nie spełnienia wymagań z art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c. bez badania merytorycznej zasadności wniosku nie stanowi naruszenia tej normy procesowej jak i wskazanych obok niej w skardze kasacyjnej art. 382 w związku z art. 670 i 677 k.p.c. Inną natomiast rzeczą, pozostającą poza zarzutami skargi kasacyjnej, jest zachowanie przez wnioskodawcę możliwości powołania dowodów na okoliczność wchodzącego w skład spadku wkładu gruntowego w rolniczej spółdzielni produkcyjnej w postępowaniach o stwierdzenie nabycia spadków.

Nie zasługuje także na uwzględnienie zarzut oparcia rozstrzygnięcia na podstawie art. 697 § 1 k.p.c. Wprawdzie przepis ten został jednokrotnie wskazany

w pisemnych motywach zaskarżonego postanowienia, ale pewne jest, że stało się to na skutek oczywistej omyłki. Przemawia za tym zupełnie nieadekwatna do przedmiotu postępowania problematyka zapisu na sąd polubowny, jaką regulował uchylony z dniem 17 października 2005 r. art. 697 k.p.c. (art. 1 pkt 4 i 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego Dz.U. Nr 178, poz. 1478) ale także prawidłowy opis zastosowanej normy procesowej odpowiadający treści art. 679 § 1 k.p.c.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy orzekł jak wyżej.